

Eponímia mèdica catalana. La maniobra de Moragas i altres epònims

Josep-Eladi Baños, Elena Guardiola

Facultat de Medicina. Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya. Vic; Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Barcelona.

L'epònim

Maniobra de Moragas. Maniobra ideada per Emili Moragas i Ramírez per a diagnosticar les lesions del lligament lateral extern del genoll. Es demana al pacient que posi la seva cama malalta sobre el genoll de l'altra cama. Aleshores, es prem el genoll malalt cap avall, per causar una adducció i rotació forçada. En aquesta posició, es pot palpar el lligament lateral extern com una corda tensa que s'inicia al cap peroneal. Així, qualsevol interrupció o punt dolorós són perceptibles i s'han de considerar com a patològics¹.

Emili Moragas i Ramírez, l'home

Emili Moragas i Ramírez (Figura 1) va néixer a Sabadell el 27 de maig de 1890²⁻⁴. Va cursar el batxillerat a l'Institut de Barcelona i inicià els estudis de Medicina a la Universitat de Barcelona, on es va llicenciar l'any 1913. Mentre era estudiant va ser alumne intern pensionat del Servei de Cirurgia de l'Hospital Clínic (1909-1913). Ja llicenciat, fou metge ajudant a la Càtedra d'Operacions i Anatomia Topogràfica (1913-1915). També exercí com a metge ajudant a la Clínica d'Operacions de l'Hospital de la Santa Creu (1914-1915)^{2,4}. L'any 1915, l'Ajuntament de Sabadell li encarregà una memòria sobre la creació de l'Hospital General de la ciutat, que va ser acceptada i, una vegada inaugurat el nou hospital, Moragas fou nomenat cap de la Secció de Cirurgia².

L'agost de 1917, Sabadell va patir una sèrie d'aldarulls socials greus com a conseqüència de la vaga revolucionària que afectà tot Catalunya. La intervenció professional d'en Moragas fou reconeguda amb el lliurament d'un diploma d'agraïment per la Creu Roja². Aquell mateix any, Moragas, que era militant de la Joventut Catalana, l'organització juvenil de la Lliga Regionalista, va

FIGURA 1. Emili Moragas i Ramírez (1890-1948)¹⁹

convèncer una vintena d'industrials del Gremi de Fabricants de Sabadell per crear una entitat, la Mútua Sabadellenca d'Accidents de Treball, de la qual fou escollit director facultatiu. També van participar en la seva creació la Unió Industrial i la Cambra de Comerç. Uns anys després, a la fi de l'any 1925, arran de discrepàncies entre els serveis mèdics i els administratius de la Mútua, Moragas fou destituït. Com a mostra de compromís, destinà la indemnització que va rebre a la caixa d'atur forços del Sindicat de Metges de Catalunya, al qual estava afiliat i del qual en fou tresorer el 1922².

De fet, la creació de la Mútua provenia de l'obligació de complir la llei publicada el 30 de gener de 1900 sobre els accidents de treball⁵, però que no s'havia complert a Sabadell. Per a Andreu Castells⁶, també hi havia un sentit social important per part dels empresaris sabadellencs: "També són els moments en què els fabricants més seriosos estudiaren amb sentit de responsabilitat fer obra social. Així es va crear la Mútua Sabadellenca, es feren cases barates i es promocionà un economat⁷. La Mútua permetia que els obrers tinguessin una atenció mèdica adequada en cas d'accident i que les seves famílies no quedessin desemparades⁷. La constitució de la Mútua fou aprovada pel Ministeri de

Correspondència: Josep-Eladi Baños
Rectorat de la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya
Casa de Convalescència.
C/ Dr. Junyent, 1
08005 Vic
Tel. 938 861 855
Adreça electrònica: josepeladi.banos@uvic.cat

la Governació l'any 1919, amb l'encàrrec de la direcció mèdica a Emili Moragas, qui va iniciar l'assistència al seu propi consultori del carrer Sant Quirze fins que es va construir la seu social al carrer de Gràcia poc temps després².

Moragas fou també molt actiu acadèmicament. Així, fou president de la Secció del Vallès de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears (1919-1920) i membre de la Societat de Cirurgia de Barcelona des de 1927, que l'any 1933 passaria a denominar-se Societat de Cirurgia de Catalunya i de la qual fou tresorer de la junta directiva escollida l'any 1935, quan Bartrina n'era president^{2,3}.

En l'àmbit esportiu, Moragas va tenir també una gran activitat. Va practicar el futbol, l'hoquei, el tenis i el rem². Va ser president del Centre d'Esports Sabadell de 1923 a 1929^{2,3}. La seva professió el feu observar la gran quantitat de lesions que patien els joves esportistes i la dificultat que tenien per poder tractar-se correctament per raons econòmiques. Fruit d'aquesta preocupació, va impulsar la creació de la Mutual Esportiva de Catalunya (MEC) que, creada finalment el 1930, permetia l'atenció mèdica dels esportistes lesionats i que fou sostinguda econòmicament en els seus inicis per la Federació Catalana de Futbol, el F. C. Barcelona i el R. C. D. Español. Moragas en fou designat director mèdic. Les característiques i les accions d'aquesta important institució han estat recollides en una monografia per Ramon Balius⁴.

La MEC fou una iniciativa d'Emili Moragas. Des del 1924 hi anava al darrere però no rebia especial atenció per part de les institucions que s'hi havien

d'implicar. Segons Balius⁴, ho va intentar repetidament davant les assemblees de la Federació Catalana de Futbol. Finalment, per cansament i insistència, es va aprovar el projecte el 1930. En un principi, la MEC no disposava d'espais propis; els metges visitaven els esportistes a les seves consultes particulars, fins que l'any 1932 es va trobar un edifici al carrer del Carril, 47 (actual Via Augusta de Barcelona), que es va obrir oficialment el mes d'octubre. De seguida s'hi afegiren múltiples federacions catalanes. Des de 1932 a 1936, la MEC va treballar intensament i va tractar milers d'esportistes; l'activitat, però, va minvar durant la Guerra Civil i, en acabar la guerra, la MEC fou clausurada per les autoritats franquistes. Moragas va intentar recuperar l'activitat a través d'una mutualitat d'àmbit estatal però ja no ho va poder veure. L'any 1949 es creà a Madrid la *Mutualidad de Futbolistas Españoles* i la MEC es va convertir en la *Delegación Catalana de la Mutualidad de Futbolistas*. A principis dels anys 1980 el nom es va catalanitzar i actualment és la Mutualitat de Futbolistes. Delegació Territorial de Catalunya⁴.

En acabar la Guerra Civil, Moragas passà un procés de depuració al Col·legi de Metges de Barcelona, que va concloure sense cap sanció. Exercí la medicina privada com a cirurgià a diferents clíniques barcelonines com Nostra Senyora del Pilar, Mare de Déu de Montserrat i Gimbernat² (Figura 2). Va casar-se amb Elisa Badia i Pons l'any 1917, matrimoni del qual nasqueren set fills: Josep, Emili, Ramon, Jordi, Elisa, Joan i Dolors. Emili Moragas va finir el dia 1 d'abril de 1948 a causa d'un carcinoma gàstric.

FIGURA 2. Emili Moragas i Ramírez enguixant una cama (anys 1940) (Font: Arxiu Família Moragas)

Els epònims

Maniobra de Moragas. La primera referència publicada d'aquest epònim de què tenim constància apareix a la clàssica obra de Piulachs *Lecciones de patología quirúrgica*, en la seva primera edició de 1952¹. És probable que Moragas ja l'hagués descrita molt temps abans, coneguda la seva dedicació a la medicina de l'esport des de la dècada de 1920, on conjuminava la seva formació quirúrgica, obtinguda en els anys de la seva llicenciatura i els immediats posteriors, amb l'exercici privat de l'especialitat de traumatologia i cirurgia ortopèdica.

Piulachs feia referència a aquesta maniobra en dues ocasions. La primera vegada, en l'apartat dedicat a les lesions del menisc incloïa una figura (Figura 3) i deia (pàgines 1200 i 1201): "Las lesiones del ligamento lateral externo, menos frecuentes que las del interno, pueden ser fácilmente diagnosticadas por la *maniobra de Moragas* (figura 748): se ordena al paciente que cabalgue la pierna enferma sobre la rodilla sana. Sobre este punto de apoyo se empuja la rodilla enferma hacia abajo, con lo cual se obtiene una aducción y rotación forzada. En esta posición el ligamento lateral externo se palpa como una cuerda tensa que parte de la cabeza peroneal; cualquier interrupción o punto doloroso son fácilmente perceptibles y deben considerarse patológicos". Uns capítols més endavant, Piulachs en dedicava un d'específic al lligament lateral extern del genoll. En parlar dels símptomes de les lesions d'aquest lligament (pàgina 1.245), tornava a fer referència a aquesta maniobra i completava les seves explicacions: "Es útil en esta lesión ligamentosa, efectuar la *maniobra de Moragas* (figura 748): se invita al paciente a que coloque la pierna enferma sobre la rodilla sana. Entonces con la mano se presiona la rodilla enferma hacia abajo, o sea se provoca una aducción forzada. Esta maniobra, si hay lesión del ligamento lateral externo provoca dolor. En esta posición dicho ligamento se palpa bien, como una cuerda tensa, y puede explorarse su solución de continuidad o de los puntos de dolor a la presión"¹.

Sembla que Moragas no va publicar personalment la descripció de la coneguda maniobra per a l'estudi diagnòstic de les lesions del lligament lateral extern. En aquesta direcció, l'article del seu fill, Josep Moragas i Badia, publicat l'any 1954, contribuï de forma important al coneixement de la maniobra i al reconeixement de l'autoria del seu pare. Escrivia en aquella ocasió⁹: "Para la exploración del ligamento lateral externo puede ser útil la maniobra de MORAGAS (colocado el tobillo de la pierna lesionada sobre la rodilla sana se efectúa una aducción forzada al presionar hacia abajo la articulación objeto de reconocimiento), con lo que es posible palpar la cuerda ligamentosa al ponerse ésta tensa, pudiendo ser reconocido cualquier punto doloroso o la existencia de una solución de continuidad." No obstant això, l'article no fa una referència di-

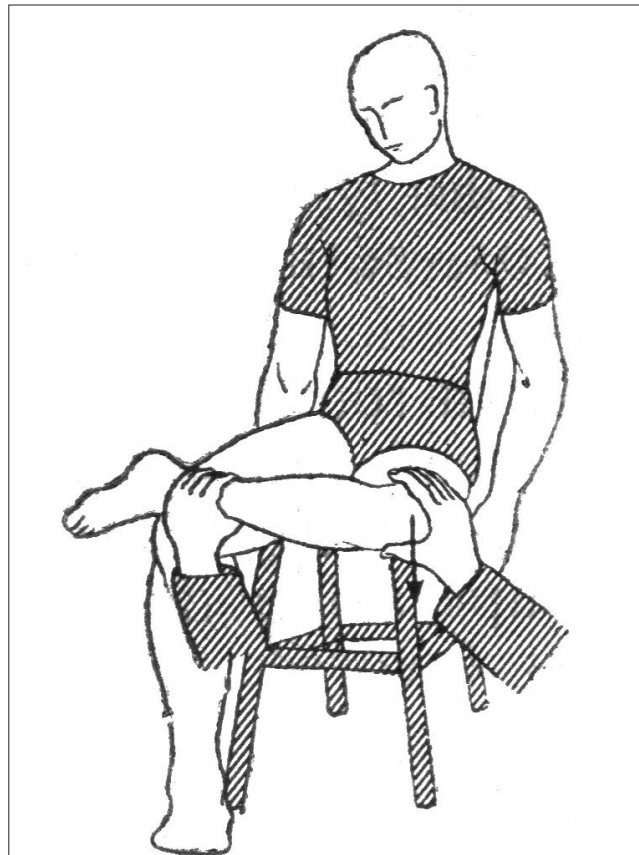

FIGURA 3. Maniobra de Moragas per al diagnòstic de les ruptures del lligament lateral extern. Imatge publicada a l'obra de Pere Piulachs *Lecciones de patología quirúrgica* l'any 1952

recta a la descripció realitzada anteriorment per Piulachs i només inclou la referència de l'obra a la bibliografia. Si bé és probable que, pels especialistes, l'atribució de l'epònim a Moragas i Ramírez fos clara, el fet que l'article esmentat de Moragas i Badia no fes una referència específica al seu pare pot haver contribuït a la confusió entre l'atribució de l'epònim a un o altre. L'any 1955, Moragas i Badia feia una comunicació a les IV Jornades Nacionals de la SECOT i esmentava la maniobra amb la cita bibliogràfica de l'article de 1954¹⁰. Una conversa amb Emili Moragas i Donadeu, fill i net dels esmentats, ens va permetre aclarir aquesta confusió potencial (comunicació personal d'Emili Moragas i Donadeu, 22 de juliol de 2024).

Diversos autors han descrit l'interès diagnòstic de la maniobra de Moragas. Fa uns anys, Fernández González¹¹ va manifestar la plena vigència de la maniobra per a l'exploració del lligament lateral extern. Mentre que el 2014, Hernández Gil i col·ls.¹² esmentaven l'ús de la maniobra per a l'avaluació forense del genoll: "Para entreabrir la interlínea externa en las lesiones del LLE es muy simple y efectiva la maniobra de Moragas, que consiste en colocar la pierna en rotación externa y flexión, y el pie cruzado por encima de la pierna sana, y se palpa la alteración de la tensión normal del ligamento a ese nivel en caso de lesión."

Altres epònims

La revisió bibliogràfica permet observar freqüents coincidències d'epònims dedicats a Cabot recollits en un article recent publicat en aquesta sèrie eponímica¹³ als que s'associa el nom de Moragas. És probable que aquesta situació sigui conseqüència de la relació professional que va existir entre Joaquim Cabot i Emili Moragas. Aquest era vint-i-cinc anys més gran i quan Cabot inicià la seva formació a l'Hospital Clínic de Barcelona, Moragas feia molt temps que havia deixat aquesta institució i havia guanyat una gran reputació tractant esportistes lesionats dins de la MEC que havia creat. Aquest reconeixement abastava també l'àmbit acadèmic, com mostra que la seva maniobra fos recollida en l'obra de Piulachs l'any 1952¹. L'interès de Cabot per la medicina esportiva l'hauria de portar a conèixer Moragas i la seva obra, i la relació fou probablement de mestre i aprenent (comunicació personal d'Emili Moragas i Donadeu, 22 de juliol de 2024). Això portaria a què diversos epònims de Cabot estiguessin vinculats d'una manera o una altra a Moragas, tot i que la seva mort prematura impedí una relació personal més llarga.

Alguns exemples d'aquestes coincidències comencen amb el conegut com a "signe popliti de Cabot"¹³. Per a Forriol¹⁴, aquest signe fou conegut inicialment com "prova de Moragas modificada per la lesió del menisc lateral" i ho justificava de la forma següent: "Deriva de la maniobra de Moragas, pensada inicialment para poner en tensión el ligamento lateral externo mediante una fuerte aducción de la pierna [...] Inicialmente lo denominó 'Prueba de Moragas modificada para la lesión del menisco lateral.'" El propi Cabot reconeixia la relació amb la maniobra de Moragas¹⁵: "Descrito por nosotros en 1955, el signo poplíteo ha confirmado plenamente su valor práctico. Deriva de la maniobra de Moragas, pensada originalmente para poner en tensión el ligamento lateral externo mediante una fuerte aducción de la pierna." Ahmed¹⁶ també emprà l'expressió "signe del popliti de Moragas Cabot" per referir-se a aquesta prova.

Per la seva part, León¹⁷ descriu la que anomena "prova de Moragas-Cabot" de la forma següent: "Paciente en decúbito supino con la cadera en abducción y la rodilla flexionada para permitir el apoyo de la cara externa del pie, de la extremidad que se explora, sobre la contra lateral. La mano se apoya en interlínea articular. El dolor en flexión completa indica lesión en el cuerno posterior, a 90° de flexión indica que la lesión se localiza en el cuerpo y en extensión, que asienta sobre el cuerno anterior del menisco externo." Finalment, un altre epònim conegut com la "maniobra combinada de Cabot" se cita a la bibliografia també com "maniobra combinada de Cabot-Moragas"¹⁸.

Agraïments. Els autors volen agrair a Emili Moragas i Donadeu la revisió del manuscrit, els seus suggeriments i l'autorització per emprar la Figura 2.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Piulachs P. Lecciones de patología quirúrgica. Tomo II. Afecciones de las extremidades. Segunda parte. Afecciones congénitas y adquiridas. Barcelona: Vergara Editorial S. A.; 1952. p. 1200-1, 1246.
- Balius Juli R. Dr. Emili Moragas i Ramírez (1890-1948), creador de la Mutual Esportiva de Catalunya. Gimbernat. 2007;48:68-72.
- Bruguera i Cortada M. Emili Moragas i Ramírez. Galeria de Metges Catalans. Consultable a: <https://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=HKM>. Accés el 5 d'agost de 2024.
- Balius Juli R. El Dr. Emili Moragas i la Mutual Esportiva de Catalunya. Textos de Cultura i Esport, 6. Barcelona: Consell General de l'Esport de la Generalitat de Catalunya; 2007.
- Baños JE, Guardiola E. Eponímia mèdica catalana. L'índex de Sabadell. Ann Med. 2012;95:84-90.
- Castells A. O tot o res 1904-1918. A: Sabadell, informe de l'oposició. Vol. 3. Sabadell: Edicions Riutort; 1978.
- Torrella i Pineda J. Els 70 anys de la Mútua. Sabadell: Fundació Amics de les Arts i de les Lletres de Sabadell; 1988.
- CE Sabadell FC. Presidents. Consultable a: <https://www.cesabadellfc.com/presidents-2/>. Accés el 5 d'agost de 2024.
- Moragas Badía J. Lesiones recientes de los ligamentos laterales de la rodilla en el deporte. Rev Esp Reumatism Enf Osteoarticulares. 1954;7:443-50.
- Moragas Badía J. Lesiones ligamentosas recientes de la rodilla. Comunicación a las IV Jornadas Nacionales de la SECOT. Asturias, julio de 1955. Reimpresa a Rev Esp Cir Ortop Traumatol. 2008;52:121-5.
- Fernández González J. Comentario. Rev Esp Cir Ortop Traumatol. 2008;52:125-7.
- Hernández Gil A, Hernández Moreno J, Luna Alcalá L. Guía para la valoración médico-forense de la rodilla. Cuad Med Forense. 2014;20(2-3):107-14.
- Baños JE, Guardiola E. Els epònims de Joaquim Cabot i Boix. Ann Med. 2024;107:112-6.
- Forriol F. Joaquín Cabot Boix 1915-1979. Trauma Fundación Mapfre. 2011;22(4):290-1.
- Cabot JR. Cómo diagnosticar una lesión de menisco de la rodilla en la práctica médico-deportiva. Ap Med Dep. 1967;4(14):123-30.
- Ahmed ZENM. El valor de la exploración clínica y de la resonancia magnética nuclear en el diagnóstico de las lesiones meniscales. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona; 2001.
- León Garrigosa A. Monografía de exploración de la rodilla. Valencia: MK8 Global Solutions; 2018. p. 44.
- Marín Navarro M, Carbonell Abelló J. Exploración clínica de la rodilla. A: Carbonell Abelló J, dir. Monografías SER. Semiología de las enfermedades reumáticas. Madrid: Ed. Médica Panamericana; 2006. p. 357-70.
- Anònim. La delegación deportiva. Caras y Caretas (Buenos Aires). 4 d'agost de 1928;1557:21.